

MATERIAŁY POMOCNICZE

Spacer przez historię:

II wojna światowa i pamięć obywatelska w Budapeszcie

Informacje ogólne

Główne tematy: Pamięć historyczna, Demokracja i odpowiedzialność, Wykluczenie i solidarność

Grupa docelowa: Młodzież 16–25 lat, nie jest wymagana wcześniejsza wiedza

Języki: angielski, francuski, niemiecki, polski, serbski, węgierski

Miasto/kraj: Budapeszt/Węgry

Miejsce rozpoczęcia: Synagoga przy ulicy Dohány

Odległość: ok. 2,2–2,6 km

Szacowany czas trwania: ok. 2 godzin

Potrzebne materiały: smartfony z dostępem do Internetu, słuchawki douszne lub nauszne do słuchania dźwięku, notatnik i długopis do refleksji, wydrukowana broszura

Dostępność: łatwy–średni (trasa płaska, treść wymagająca emocji)

MATERIAŁY POMOCNICZE

Cele edukacyjne

Wycieczka ukazuje Budapeszt z czasów II wojny światowej przez pryzmat miejskiej codzienności i wpływu decyzji politycznych na losy mieszkańców. Zamiast prezentować historię chronologiczną czy militarną, wycieczka kładzie nacisk na wybory moralne, dynamikę społeczną i rolę jednostek w szerszych systemach.

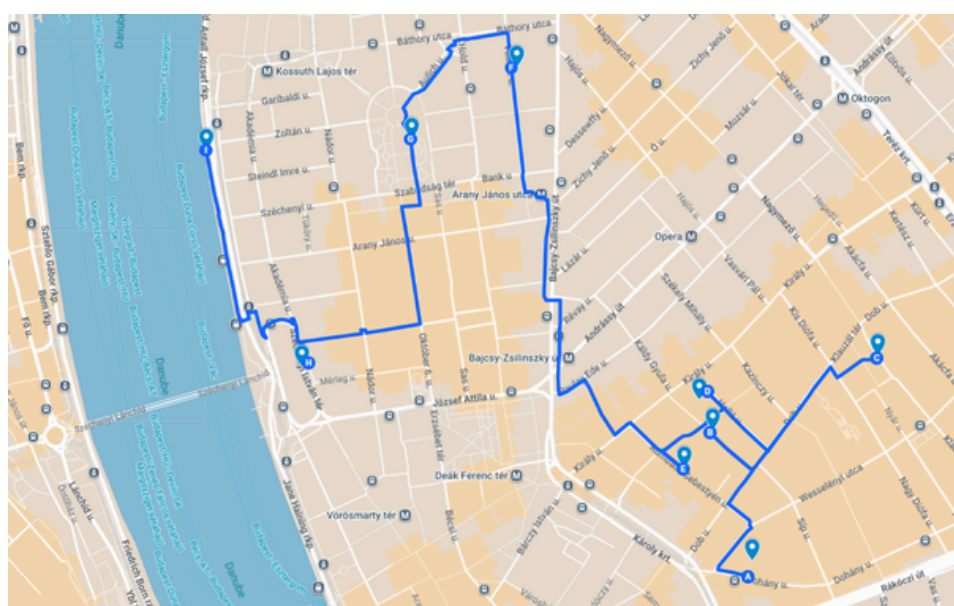
Uczestnicy są zachęceni do zgłębiania tego, jak dziedzictwo kulturowe, przestrzenie publiczne i miejsca pamięci kształtują sposób, w jaki społeczeństwa pamiętają i interpretują przeszłość. Doświadczenie to łączy wydarzenia historyczne z współczesnymi pytaniami o demokrację, odpowiedzialność i zaangażowanie obywatelskie.

Wycieczka ma na celu:

- zachęcać do krytycznej refleksji, a nie biernej nauki
- łączyć wydarzenia historyczne ze współczesnymi problemami obywatelskimi
- podkreślić rolę odpowiedzialności indywidualnej i zbiorowej
- stworzyć przestrzeń do dyskusji, poznania wielu perspektyw i niepewności.

Informacje praktyczne

MAPA TRASY

Przegląd trasy

Przystanek	Nazwa	Adres	Interaktywny?	Rodzaj aktywności	~Czas
1	Synagoga przy ulicy Tytoniowej	Ulica Dohány 2.	Tak	Scenariusz interaktywny dotyczący stopniowego wykluczenia + refleksja	7 min.
2	Dziedziniec Gozsdu	13th King Street – 16th Dob Street	Nie	Obserwacja + wyobrażenia przestrzenna + refleksja	6 min.
3	Plac Klauzála	Plac Klauzála	Tak	Poszukiwanie pomników + cyfrowy kontekst historyczny + refleksja	8 min.
4	Fragment muru getta	Ulica Király 15, dziedziniec wewnętrzny	Tak	Eksploracja mapy historycznej + porównanie z miastem współczesnym	7 min.
5	Synagoga przy ulicy Rumbach	Ulica Rumbach Sebestyén 11–13.	Nie	Obserwacja + refleksja na temat społeczności i jej dezorganizacji	6 min.
6	Szklany Dom	Ulica Hunter 29.	Tak	Interaktywna eksploracja ochrony dyplomatycznej i działań indywidualnych	8 min.
7	Plac Wolności	Plac Wolności	Nie	Porównanie pomników + obserwacja + dyskusja	8 min.
8	Most Łańcuchowy	Przyczółek Pest, plac Széchenyi István	Tak	Historyczne porównanie wizualne: most przed i po zniszczeniu	7 min.
9	Buty na brzegu Dunaju	Id. Nabrzeże Antall József, niedaleko Parlamentu	Nie	Cicha obserwacja + indywidualna refleksja	10 min.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Dostępność

- Trasa przebiega głównie płaskimi, dostępnymi dla pieszych trasami miejskimi, ale niektóre odcinki mogą być zatłoczone lub wymagać dłuższego marszu
- Poinformuj uczestników z wyprzedzeniem o czasie trwania, dystansie i tempie
- W miarę możliwości pozwól uczestnikom poruszać się we własnym tempie
- Treści są dostępne w wielu formatach (krótkie teksty, materiały wizualne, opcjonalnie dźwięk)
- Udział jest elastyczny: uczestnicy mogą angażować się poprzez mówienie, obserwowanie lub cichą refleksję, nikt nie powinien czuć presji, żeby się dzielić swoimi spostrzeżeniami
- Zaakceptuj fakt, że niektórzy mogą pominąć pewne aktywności. Na przystanku 3 (Plac Klauzála), przystanku 6 (Szkłany Dom), przystanku 7 (Plac Wolności), a zwłaszcza przystanku 9 (Buty na brzegu Dunaju), uczestnicy mogą zachować ciszę, obserwować z niewielkiej odległości lub na chwilę odejść, jeśli treść wydaje się emocjonalnie trudna.
- Bądź uważny na indywidualne potrzeby i dostosuj: chronometraż, dynamikę grupy, poziom interakcji

Bezpieczeństwo

- Podczas wycieczki zostaną poruszone tematy drażliwe:
 - prześladowanie
 - przemoc
 - dylematy moralne
 - ludobójstwo i masowe zabójstwa
 - kwestionowana pamięć publiczna
- Reakcje emocjonalne mogą być różne:
 - stwórz środowisko pełne szacunku i wsparcia
 - nie zmuszaj do udziału w dyskusjach
- Zawsze pozwól uczestnikom się wycofać:
 - z dzielenia się spostrzeżeniami
 - z zadań interaktywnych
- Zwróć uwagę na intensywność emocji w kluczowych miejscach (np. w miejscach pamięci)
- W razie potrzeby zapewnij przestrzeń i ciszę
- Zapewnij podstawowe bezpieczeństwo:
 - monitoruj ruch i przejścia dla pieszych
 - utrzymaj spójność grupy
 - bądź świadoma/y zatłoczonych miejsc publicznych
- Unikaj dramatyzowania treści
- Celem jest refleksja, a nie przeciążenie emocjonalne

MATERIAŁY POMOCNICZE

Przed wycieczką

Przed rozpoczęciem wycieczki organizatorzy mogą:

- krótko przedstawić cel spaceru (refleksja, nie tylko informacja)
- zachęcić uczestników do zastanowienia się nad tym:
 - co już wiedzą o II wojnie światowej w Budapeszcie
 - jak historia jest pamiętana we własnych społecznościach
- ustalić oczekiwania:
 - będą pytania bez jasnych odpowiedzi
 - uczestnictwo może przybierać różne formy (rozmowa, obserwacja, refleksja)

Ta wycieczka porusza drażliwe tematy historyczne, w tym prześladowanie, przemoc i dylematy moralne. Organizatorzy powinni:

- stworzyć bezpieczne i pełne szacunku środowisko
- pozwolić uczestnikom zrezygnować z dzielenia się osobistymi refleksjami
- zwrócić uwagę na reakcje emocjonalne, zwłaszcza w najważniejszych miejscach pamięci.

Celem nie jest udzielenie jednoznacznych odpowiedzi, lecz zachęcenie do przemyślanego zaangażowania.

Ogólne wskazówki

- instrukcje powinny być krótkie i jasne
- przed dyskusją grupową zapewnij czas na indywidualną eksplorację
- unikaj nadmiernego wyjaśniania; pozwól uczestnikom samodzielnie odkryć elementy
- zadawaj pytania otwarte zamiast udzielać interpretacji

MATERIAŁY POMOCNICZE

Podczas wycieczki

Przystanek 1: Synagoga przy ulicy Dohány

Wskazówki

- Przed wprowadzeniem kontekstu historycznego należy dać uczestnikom czas na obejrzenie budynku.
- Zachęć uczestników, aby pomyśleli o synagodze nie tylko jako o miejscu kultu religijnego, ale także jako o części codziennego życia miejskiego Budapesztu.
- Unikaj przedstawiania wykluczenia jako czegoś, co pojawiło się nagle; podkreśl stopniową zmianę.

Notatki

- Ukończona w 1859 roku synagoga przy ulicy Dohány jest największą synagogą w Europie. Jej skala odzwierciedla rozwój i rosnącą rozpoznawalność społeczności żydowskiej Pesztu w XIX wieku.
- W okolicy znajdowały się domy, sklepy, warsztaty, kawiarnie, domy wydawnicze i inne przedsiębiorstwa prowadzone przez mieszkańców pochodzenia żydowskiego i nieżydowskiego.
- Wprowadzane od końca lat 30. XX wieku ustawy antyżydowskie stopniowo ograniczały dostęp do zatrudnienia, edukacji i życia publicznego aż do niemieckiej okupacji Węgier w 1944 roku.

Rozwiązanie

- Nie ma jednej, prawidłowej odpowiedzi na pytanie refleksyjne.
- Celem jest przyjrzenie się różnym perspektywom przynależności i inkluzywności.

Przystanek 2: Dziedziniec Gozsdu

Wskazówki

- Poproś uczestników, aby najpierw przyjrzyli się, w jaki sposób dziedzińce są wykorzystywane obecnie.
- Zachęć ich do porównania obecnej atmosfery z warunkami ciasnoty i przeludnienia opisanymi w broszurze.
- Unikaj proszenia uczestników o wyobrażenie sobie siebie jako ofiar. Skup się raczej na tym, jak zmieniła się funkcja przestrzeni.

Notatki

- Dziedziniec Gozsdu został zbudowany na początku XX wieku jako kompleks mieszkalno-handlowy łączący kilka ulic.
- W kompleksie i jego okolicach mieszkało i pracowało wiele żydowskich rodzin, kupców, rzemieślników i przedstawicieli wolnych zawodów.
- Pod koniec 1944 roku obszar ten stał się częścią getta budapeszteńskiego. Mieszkania przeznaczone dla gospodarstw domowych musiały pomieścić znacznie więcej osób, a niedobory żywności i choroby utrudniały codzienne życie.
- Obecnie pełni funkcję dzielnicy rozrywkowej, przez co trudno rozpoznać wcześniejszą historię mieszkaniową i wojenną.

MATERIAŁY POMOCZNICZE

Podczas wycieczki

Przystanek 3: Plac Klauzála

Wskazówki

- Pozwól uczestnikom samodzielnie zlokalizować i obejrzeć miejsce pamięci przed rozpoczęciem dyskusji na jego temat.
- Zachęcaj do uważnej obserwacji, a nie do natychmiastowej interpretacji.
- Daj uczestnikom czas na zapoznanie się z treścią cyfrową i indywidualną refleksję.

Notatki

- Plac Klauzála był jedną z niewielu otwartych przestrzeni na terenie getta budapeszteńskiego.
- Ludzie przechodzili przez plac w poszukiwaniu jedzenia, wymieniając informacje lub próbując odnaleźć krewnych.
- Dawało to także tymczasową ulgę w przepelnionych mieszkaniach, mimo że warunki na placu stawały się coraz trudniejsze.
- Dziś pomnik znajduje się na terenie czynnego parku osiedlowego. Jego lokalizacja rodzi pytania o to, jak widoczna powinna być trudna historia w codziennej przestrzeni publicznej.

Przystanek 4: Fragment muru getta

Wskazówki

- Pozwól uczestnikom porównać historyczne granice ze współczesnym krajobrazem miejskim.
- Zachęć ich do zastanowienia się nad tym, w jaki sposób zwykłe ulice mogą nabierać różnych znaczeń w różnych okolicznościach politycznych.
- Po ćwiczeniu z mapą wyjaśnij, że granica getta nie stanowiła jednego, ciągłego muru.

Notatki

- Getto w Budapeszcie powstało w listopadzie 1944 r. Na stosunkowo niewielkim obszarze stłoczono ponad 70 000 osób.
- Jego granice wyznaczono wykorzystując istniejące budynki, dziedzińce, ogrodzenia, bramy i tymczasowe bariery.
- Wjazd i wyjazd były kontrolowane, a granicę mogła przekroczyć tylko ograniczona liczba osób.
- Miejsce to pokazuje, że wykluczenie można osiągnąć poprzez regulacje i kontrolę przemieszczania się, bez wznoszenia stałej, monumentalnej bariery.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Podczas wycieczki

Przystanek 5: Synagoga przy ulicy Rumbach

Wskazówki

- Pozwól uczestnikom przyjrzeć się zarówno synagodze, jak i otaczającym ją ulicom.
- Zapytaj, jakie ślady życia społecznego dostrzegają nadal w okolicy.
- Skoncentruj dyskusję na różnicy między zachowaniem budynku a zachowaniem społeczności z nim związanej.

Notatki

- Budowę synagogi ukończono w 1872 roku w jednej z najaktywniejszych dzielnic żydowskich Budapesztu.
- Stanowiła część szerszej sieci społecznościowej, do której należeli członkowie rodzin, organizacje religijne, szkoły, przedsiębiorstwa i instytucje społeczne.
- Pod koniec lat 30. i na początku lat 40. XX wieku sieci te zaczęły ulegać coraz większym ograniczeniom.
- Budynek przetrwał wojnę, ale przez dziesięciolecia pozostawał w dużej mierze nieużywany. Jego późniejsza renowacja ocaliła to miejsce, ale nie życie społeczne, które pierwotnie nadało mu znaczenie.

Przystanek 6: Szklany Dom

Wskazówki

- Przed omówieniem treści interaktywnych należy umożliwić uczestnikom zapoznanie się z nimi indywidualnie lub w parach.
- Unikaj przedstawiania Carla Lutza jako działającego w pojedynkę.
- Za pomocą pytań refleksyjnych omów, co mogą zrobić jednostki pracujące w instytucjach o charakterze restrykcyjnym.

Notatki

- Glass House pierwotnie był budynkiem przemysłowym, a od 1944 roku stał się ośrodkiem akcji ratowniczej.
- Carl Lutz i jego współpracownicy wykorzystywali go do wydawania szwajcarskich dokumentów ochronnych oraz organizowania schronienia i pomocy.
- Duża część prac ratunkowych wiązała się z procesami administracyjnymi tj. sporządzaniem list, pieczętek, podpisów, negocjacjami i interpretacją uprawnień dyplomatycznych.
- W wykonywaną tu pracę zaangażowali się również urzędnicy, asystenci, dyplomaci, lokalni wolontariusze i zwykli obywatele.
- Strona pokazuje, jak decyzje administracyjne mogą mieć bezpośrednie konsekwencje dla przetrwania ludzi

MATERIAŁY POMOCNICZE

Podczas wycieczki

Przystanek 7: Plac Wolności

Wskazówki

- Zachęć uczestników, aby poświęcili czas na obejrzenie obu pomników przed ich omówieniem.
- Unikaj sugerowania, że jedna interpretacja jest „prawidłowa”.
- Wspieraj dyskusję opartą na szacunku, ale odróżniaj osobistą interpretację od ustalonych faktów historycznych.

Notatki

- Pomnik Wyzwolenia Sowieckiego upamiętnia żołnierzy sowieckich poległych w bitwie o Budapeszt. W okresie socjalizmu wspierał on oficjalną narrację o ZSRR jako wyzwolicieli Węgier spod nazistowskich rządów.
- Pomnik Ofiar Okupacji Niemieckiej odsłonięto w 2014 r. Przedstawia on Węgry jako anioła zaatakowanego przez niemieckiego orła.
- Historycy, ocaleni i grupy obywatelskie krytykowali pomnik z 2014 r. za przedstawienie Węgier głównie jako biernej ofiary i poświęcenie niewystarczającej uwagi roli władz węgierskich w prześladowaniu i deportacji węgierskich Żydów.
- Pomniki pokazują, jak pamięć społeczna jest kształtowana przez kontekst polityczny, w którym powstają pomniki.

Przystanek 8: Most Łańcuchowy

Wskazówki

- Zachęć uczestników do porównania obecnego wyglądu mostu z jego historycznym wizerunkiem.
- Pomóż uczestnikom powiązać zniszczenia fizyczne z ich wpływem na codzienne poruszanie się i komunikację.
- Jeśli uczestnicy zapytają o harmonogram rekonstrukcji, krótko go wyjaśnij.

Notatki

- Most Łańcuchowy otwarto w 1849 roku. Był to pierwszy stały most łączący Budę i Peszt.
- Wycofujące się wojska niemieckie zniszczyły go 18 stycznia 1945 r., podobnie jak inne główne mosty na Dunaju.
- Zniszczenie miasta znacznie utrudniło podróżowanie, komunikację, dostęp do zasobów i kontakty między obiema częściami miasta.
- Most otwarto ponownie w listopadzie 1949 roku, prawie pięć lat później. Jego odbudowa przywróciła niezbędne połączenie komunikacyjne i stała się symbolem powojennej odbudowy Budapesztu.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Podczas wycieczki

Przystanek 9: Buty na brzegu Dunaju

Wskazówki

- Zminimalizuj ułatwienia na tym przystanku.
- Pozwól uczestnikom spędzić czas na miejscu pamięci we własnym tempie.
- Szanuj ciszę i indywidualne reakcje.
- Nie wymagaj ostatecznej dyskusji na samym pogrzebie.

Notatki

- Pomnik upamiętnia Żydów zamordowanych przez członków milicji Strzałokrzyżowców nad Dunajem pod koniec 1944 i na początku 1945 roku.
- Ofiarom często kazano zdjąć buty przed oddaniem strzału, ponieważ buty były cenne i mogły zostać ponownie użyte lub sprzedane.
- Pomnik, którego autorami są Can Togay i Gyula Pauer, wykorzystuje różne style i rozmiary butów, co ma sugerować indywidualne losy ofiar, a nie przedstawiać ich jako pojedynczą anonimową grupę.
- Większość butów nie jest powiązana z konkretnymi nazwiskami. Ten brak odzwierciedla, jak wiele osobistych historii zostało utraconych lub nigdy w pełni nie udokumentowanych.
- Lokalizacja pomnika sprawia, że pamięć o morderstwach przenosi się do jednego z najbardziej znanych i najczęściej odwiedzanych miejsc publicznych w Budapeszcie.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Po wycieczce

Po zakończeniu wycieczki, przed rozpoczęciem aktywności końcowej, zapewnij uczestnikom kilka minut ciszy. Ostatni przystanek mógł wywołać silne lub osobiste reakcje, dlatego nie przechodź od razu do dyskusji.

Udział powinien pozostać elastyczny. Uczestnicy mogą mówić, pisać, słuchać lub nie dzielić się osobistymi spostrzeżeniami.

Opcjonalna aktywność uzupełniająca: Od miejsca do wiadomości

Szacowany czas trwania: 25–30 minut

Format: indywidualna refleksja, dyskusja w małej grupie i krótkie dzielenie się informacjami w grupie

Materiały: papier i długopisy lub telefony uczestników

1. Refleksja indywidualna, 5 minut

- Poproś każdego uczestnika o wybranie jednego przystanku z wycieczki, który najbardziej zapadł mu w pamięć.
- Poprosić, by napisali o nim jedno krótkie zdanie: To miejsce jest ważne, ponieważ...
- Zdanie może odnosić się do faktu historycznego, osobistej reakcji, pytania lub czegoś, co zauważono podczas spaceru.

2. Dyskusja w małej grupie, 10 minut

- Uczestnicy dzielą się na grupy trzy- lub czteroosobowe i dzielą się swoimi zdaniem.
- Następnie każda grupa wybiera jeden przystanek lub jeden wspólny temat, który pojawił się w ich dyskusji. Przygotowują krótką wiadomość podsumowującą to, co wynieśli z wycieczki.
- Grupa nie musi zgadzać się w każdym punkcie. Celem jest wskazanie jednej idei, którą uznają za ważną.

3. Udostępnianie grupowe. 10 minut

- Każda grupa dzieli się: wybranym przez siebie przystankiem lub tematem i krótką wiadomością.
- Prowadzący może krótko odnotować powtarzające się tematy, takie jak wykluczenie, odpowiedzialność, ratunek, pamięć publiczna czy różnica między tym, co widoczne, a tym, co pozostaje ukryte w mieście.
- Należy wyjaśniać niejasności faktyczne, ale nie ma potrzeby korygowania osobistych reakcji i interpretacji.

Zamknięcie

Celem działań następczych jest pomoc uczestnikom w zidentyfikowaniu jednego wyraźnego wniosku z wycieczki i powiązaniu go ze sposobem, w jaki historia jest upamiętniana w codziennych przestrzeniach publicznych.

MATERIAŁY POMOCNICZE

Referencje

Kontekst historyczny i instytucje

Centrum Pamięci Holokaustu Budapeszt
Mazsihisz

Kontekst specyficzny dla Budapesztu

PestBuda
Budapest Info
Zsido.com
Hetedik.hu
Budapest100
Buty na brzegu Dunaju źródła oficjalne
Pomnik Fundacja Carla Lutza / Szklany Dom

Źródła wizualne

Fortepan
Węgierskie Narodowe Archiwum Cyfrowe (MaNDA)
Europeana

Historie osobiste i świadectwa

Fundacja Centropa
USC Shoah

Mapy i odniesienia przestrzenne

Mapy Google
Arcanum Maps

Dofinansowane przez
Unię Europejską

**Materiały pomocnicze dla organizatorów wycieczki
zostały stworzone przez Youth Bridges Budapest
w ramach projektu Empower Youth Explore Stories (EYES).**

Kontakt

Fundacja Młodzieży Bridges
info@youthbridgesbudapest.org

Znajdź nas

<https://www.youthbridgesbudapest.org>

<https://www.tiktok.com/@youthbridgesbudapest>

https://www.instagram.com/youthbridges_budapest/

<https://www.facebook.com/youthbridgesbudapest>

<https://explorestories.eu/>

Sfinansowane ze środków UE. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora lub autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i opinie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Unia Europejska ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

(Kod projektu: 2024-2-DE04-KA220-YOU-000293002)